

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/06/albert-b-gabor-a-ket-vilaghaboru-kozotti-magyarorszag-tankonyvrevizios-mozgalom-kutatasanak-torteneti-forrasai-02-02-05/>

Albert B. Gábor

***A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós
mozgalom kutatásának történeti forrásai***

Az első világháborút követően a tankönyvek igazságos szellemben való szerkesztése, a torz, más népet sértő állítások tankönyvekből történő kiküszöbölése érdekében számos nemzetközi tanügyi és egyéb szervezet alakult. A két világháború közötti nemzetközi tankönyvrevíziós mozgalom áttekintéséhez kiindulópont a ma már kordokumentumnak is tekinthető „School text-book revision and international understanding” című, az International Institute of Intellectual Cooperation gyűjtőmunkája révén készült beszámoló 1932-es francia, majd annak 1933-as bővített angol nyelvű változata¹, valamint a téma további feldolgozásához nélkülözhetetlen UNESCO kiadványok.² A friss nemzetközi szakirodalmi termésből említést érdemelnek a braunschweigi kutatóintézet munkatársainak írásai.³ Örvendetes, hogy a nemzetközi tankönyvrevíziós mozgalom áttekintése Dárdai Ágnesnek köszönhetően magyarul is olvasható.⁴ A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalomról – bár számos résztanulmány⁵ jelent meg – a rendelkezésre álló történeti forrásanyag gazdagsága ellenére a mai napig nem történt meg a téma mindenre kiterjedő, szisztematikus-történeti feldolgozása. E forrásanyag áttekintésére teszünk kísérletet.

Fontosabb külföldi szakmunkák

Az International Committee on Intellectual Cooperation számára készített 1933-as angol nyelvű összefoglaló három forrásból gyűjtötte be az információit, egyrészt a szervezet nemzeti szakértői albizottságaitól, másrészt a tankönyvrevízióval foglalkozó nemzetközi szervezetektől, végül az adott ország oktatási minisztériumától. A bekért adatokat az intézet saját kutatásai és személyes konzultációkból nyert információi egészítették ki. A kötet a tankönyvrevíziós munka jelenre gyakorolt hatásait a tankönyvrevíziós mozgalomban szerepet játszott szervezetek felől közelítette meg és

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

mutatta be, kiemelve a Nemzetek Szövetsége, a nemzeti kormányok, a nemzetközi, a regionális és nemzeti társaságok munkásságát. Az összefoglaló a Nemzetek Szövetségén belül, három tankönyvrevízióval foglalkozó szervezetet jelölt meg, melyek a következők:

- (1) az International Committee on Intellectual Co-operation;
- (2) The Sub-Committee of Experts for the Instruction of Youth in the Aims of the League of Nations;
- (3) The Committee for Moral Disarmament.

A kötet tizenhét ország nemzeti kormányainak tevékenységéről közöl adatokat (benne a magyar kormányra vonatkozóan is), húsz, a tankönyvrevízióval foglalkozó nemzetközi társaságot, négy regionális szervezetet és közel hatvan nemzeti társaságot mutat be. A nemzetközi szervezetek közül a teljesség igénye nélkül azokat a szervezeteket soroljuk fel, melyek többé-kevésbé, de összefüggésbe hozhatók a magyarországi tankönyvrevíziós mozgalommal. Ezek a következők:

- (1) The Carnegie Endowment for International Peace;
- (2) The International Committee of Historical Sciences;
- (3) The World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches;
- (4) The International Conference for the Teaching of History.

A beszámolóban felsorolt nemzeti szervezetek országonkénti megoszlása igen eltérő arányokat mutat. A tankönyvrevízióval foglalkozó legtöbb szervezet Franciaországban és Németországban alakult (nyolc-nyolc), míg Hollandiában hat, az Amerikai Egyesült Államokban és Nagy Britanniában öt-öt végzett ezirányú tevékenységet.

A beszámoló a tankönyvrevízió ügyével foglalkozó hazai nemzeti társaságok közül a Magyar Paedagógiai Társaság és a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság tevékenységét hangsúlyozza. Az előbbivel kapcsolatban azt tartja fontosnak kiemelni az angol nyelvű szakmunka, hogy a társaság 1928-ban azt a feladatot kapta, hogy külföldi tankönyveket vizsgáljon, valamint azt, hogy a társaság égisze alatt jelent meg Szelényi Ödön magyar tankönyvekről és történelemtanításról szóló beszámolója a „Report on Nationalism in History Textbooks” c. kiadványban. A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság tevékenységével összefüggésben Fináczy Ernő 1932. október 18-i beszámolójáról, a Fináczy elnöklete alatt megalakult külföldi tankönyvügyi

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

bizottságról olvashatunk, továbbá arról, hogy az albizottság a Casares-resolution⁶ elve alapján kezdte meg tankönyvrevíziós ténykedését. Végül az angol nyelvű kiadvány a nemzeti tankönyv-engedélyezési eljárásokról is összeállítást közöl. Ebben a részben a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium által 1925-ben életre keltett Tankönyvügyi Bizottság munkájáról olvashatunk. A kiadvány a hazai tankönyvrevízióval behatóan a „Work effected up to the present” c. fejezetben foglalkozik, részletesen ír a magyar kormány tankönyvrevízióval kapcsolatos intézkedéseiről. Idéz a 17,941/1932-es VKM rendeletről, utal az MTA 1933-as 612. számú levelére, valamint a Narodni Dennik c. cseh lapban megjelent kritikára reagálva, megemlíti egy tankönyvrevíziós intézkedést, konkrétan Jurassa Endre segédkönyve miniszteri támogatásának visszavonását.

A húszas években a magyarországi tankönyvrevízió kérdésköre leginkább az International Committee of Historical Sciences (továbbiakban CISH) nemzetközi kongresszusain és tanácskozásain, valamint a Magyar Paedagógiai Társaság Külföldi Tankönyvügyi Albizottsága szervezeti kerete között érvényesült. A Magyar Külügyi Társaság csupán érintőlegesen vett részt a mozgalomban. Horváth Jenő diplomáciatörténész a Carnegie Alapítvány felkérésére írta meg „Tankönyveink a háború alatt és után” c. jelentését.⁷

A CISH nemzetközi kongresszusain (Oslo, 1928; Varsó, 1933; Zürich, 1938) és tanácskozásain (pl. Velence, 1929; Budapest, 1931; Párizs, 1934) a kultusztárcát a neves művelődéstörténész, Domanovszky Sándor képviselte. Domanovszkynek a nemzetközi tudományos közéletben betöltött szerepéről elismerően szól a CISH egykori elnökének történeti összefoglalója is.⁸ Karl Dietrich Erdmann német történésznek a CISH által rendezett kongresszusok és a CISH fejlődésének szisztematikus történeti feldolgozása a történész szakma előtt nem ismeretlen. A szerzőnek – aki a bizottság elnöki feladatkörét látta el 1975 és 1980 között - 1987-es német nyelvű kiadása⁹ után Jürgen Kocka és Wolfgang J. Mommsen szerkesztésében az összefoglaló angol nyelvű változata¹⁰ is megjelent.

A Nemzetközi Történészkongresszusok magyar tankönyvrevíziós mozzanatai között kell megemlíteni több Magyarországról, a magyar történelemtanításról és tankönyvről született szakmunkát, melyek egytől-egyig nemzetközi konferenciakötetekben, vagy a történészbizottság nemzetközi kiadványaiban jelentek meg. Így az oslói konferencián, 1928-ban kiosztott, Wilhelm Carlgren svéd tanár által

szerkesztett kötetben¹¹ olvashatjuk Szelényi Ödön írását.¹² Chobodiczky Alajos bajai tanítóképző intézeti tanár elemi iskolai történelem tankönyvekről írt munkája pedig a Bulletin 1932-es számában¹³ jelent meg franciául.

Magyarországi kéziratári és levéltári források

Domanovszkynak a tankönyvrevíziós mozgalomban betöltött szerepéről saját irathagyatéka árulkodik: rendszeresen és kimerítő alaposággal tájékoztatta a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium első emberét a tankönyvrevíziós kérdésekről¹⁴. Domanovszkynak a delegáció vezetésére történő kiválasztása nem véletlen, azon túl, hogy Klebelsberg Kunó vallás-és közoktatásügyi miniszter legbelsőbb híve, a klebelsbergi tudománypolitika odaadó képviselője, részt vett és aktív szerepet játszott az 1924-es középiskolai történelem tanterv kidolgozásában is. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban található Országos Közoktatásügyi Tanács iratanyagai¹⁵ tanúsítják kezdeményezéseit, a történelemtanításért vállalt elhivatottságát (l. Domanovszky tantervi különvéleményét). Klebelsberg megbízásából vállalja el a középiskolai történelem-tankönyvsorozat megírását, mely a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában felmenő rendszerben jelent meg. Az OPKM Tankönyvtárában ma is fellelhetők ezek a tankönyvsorozatok, ugyanúgy, ahogyan a felső kereskedelmi iskolák számára, társszerzésben megírt munkái. Az MTAK Kézirattárában a Domanovszky-hagyatékban megtalálhatjuk a tankönyveiről írt bírálati jelentéseket¹⁶ is, melyek többsége elismeréssel szól az illusztris szerző tankönyveiről. A Klebelsberghez írt beszámolókból derül ki Domanovszky kapcsolatépítő-tudományszervező kompetenciája, tankönyv-diplomáciai érzékenysége. Egy szlovák szerző, František Loubal több mint tíz oldalas, magyar tankönyvellenes írására választ sürget, melynek eredménye a Szelényi Ödön által írt, általa jegyzett Bemerkungen¹⁷ c. beadvány.

Egyik Klebelsbergnek írt beszámolójában elismerően szól Chobodiczky Alajos munkájáról. A későbbi tanítóintézeti igazgató életrajzára, munkáira vonatkozó adatok és képi források – Rendes Béla, a főiskola egykori tanárának köszönhetően – a bajai Eötvös József Főiskola Iskolamúzeumában olvashatók. A nemzetközi történészkongresszusok másik résztvevője, Lukinich Imrének, az Országos

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

Széchenyi Könyvtár egykori igazgatójának, az OSZK Kézirattárában található feljegyzései a Domanovszky hagyaték forrásegyüttesét szervesen kiegészítik.¹⁸

Míg a húszas években a magyarországi tankönyvrevízió elsősorban a CISH rendezvényein került reflektorfénybe, a harmincas évek elején a vezető szerepet a Nemzetek Szövetsége égisze alatt még 1919-ben létrehozott Commission Internationale de Coopération Intellectuelle nemzeti albizottságai játszották. Magyarországon 1932-ben keltették életre az C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság Külföldi Tankönyvügyi Albizottságát, mely más országok nemzeti bizottságaival közvetlenül lépett kapcsolatba. Az MTA keretében működő Külföldi Tankönyvügyi Albizottság első elnöke Fináczy Ernő, a neves pedagógiaprofesszor, majd halála után Domanovszky Sándor, majd Lukinich Imre lett. Az C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság és tankönyvügyi albizottságának iratanyagai¹⁹ az MTAK Kézirattárában kutathatók. A forrásanyag bizonyítja az albizottság tagjának, későbbi elnökének, Domanovszkynak az aktív szerepvállalását. Ilyen volt többek között az 1933-as külföldi tanulmányút megszervezésére irányuló javaslata, vagy a Népszövetség által 1937-ben tárgyalt „Deklaráció a történelemtanításról” c. dokumentumra adott válasza. Domanovszky aktív szerepvállalására számos utalást találunk az akadémiai működésével kapcsolatos iratokban²⁰ is.

Az MTA szervezeti keretében működő Külföldi Tankönyvügyi Albizottság a Magyar Paedagógiai Társaság Külföldi Tankönyvügyi Bizottságának feladatkörét vette át, persze kibővített hatáskörrel. Fináczy Ernőnek a Magyar Nemzeti Bizottsághoz írt, 1932. október 23-i székfoglalójában²¹ bár minden szervezet tankönyvrevíziós ténykedését méltatja, külön kiemelte a Magyar Paedagógiai Társaság működését. Gyulai Ágost, a Magyar Paedagógiai Társaság Külföldi Tankönyvügyi Bizottság elnökének a VKM IV. ügyosztályához írt 1932. szeptember 12-i keltezésű leveléből ismerjük meg a szervezet 1929 és 1932 közötti ténykedését. E szerint a bizottság a tankönyvrevízió érdekében mintegy 183 tankönyvet szerzett be és vizsgált át. Felkutatott, összegyűjtött és jegyzékbe foglalt továbbá könyveket, röplapokat, a tankönyvüggyel kapcsolatos írásokat. Gyulai beszámolója a MOL VKM állagában a K 636 Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1932-1936 évkör 65-14. tétele (Külföldi tankönyvek revíziója) jelzeten kutatható.

A harmincas években a tankönyvrevízió kérdésköre intézményesült, sajátos munkamegosztás is kialakult. A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság Külföldi

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

Tankönyvügyi Albizottsága a tárgyalásokat, a konkrét módosító javaslatok megfogalmazását vállalta fel, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium IV. ügyosztálya pedig az anyaggyűjtést (külföldi tankönyvek beszerzését), a magyar külügyi képviseltek, vagy magyar tudományos intézetek és társaságok (pl. Magyar Történelmi Társulat) bevonásával pedig a tankönyvek feldolgozását. A VKM IV. ügyosztályának anyagai²² a Magyar Országos Levéltárban kutathatók. Az átjárás a két szervezet között persze biztosított volt, hiszen Olay Ferenc lett a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottság Külföldi Tankönyvügyi Albizottságának előadója, éppúgy, ahogyan ő látta el a VKM IV. ügyosztály vezetését is. Olay – aki a húszas években számos külföldi, főként osztrák és francia tankönyvek magyarságképének vizsgálatáról szóló írást is közölt – 1936-ban bekövetkezett haláláig mindvégig élvezte a kultusztárca bizalmát. A Klebelsberg által 1925-ben életre keltett Tankönyvügyi Bizottság ügyvezető alelnöki tisztét is ő látta el.

A MOL K 636 VKM, Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek iratanyaga igen sok új adatfeltáráshoz juttathatja a téma iránt érdeklődő kutatót. A 667-es doboz anyaga Olay külföldi tanulmányútja mellett Asztalos Miklós múzeumi segédőr magyar történelmi és Fodor Ferenc földrajzi összefoglalóját is tartalmazza. A hazai történelmi és földrajzi ismeretek külföldi népszerűsítését célzó dokumentumok mellett nem elhanyagolhatók a torz, vagy tendenciózus félremagyarázásokot tartalmazó külföldi tankönyvek revízióját sürgető intézkedések sem. Egy New York-i kiadó 1929-es tankönyve például megdöbbentő adatokat tartalmazott és magyarelles irányultságot tükrözött. Charles Downer Hazen columbiai egyetemi tanár „Europe since 1815” c. tankönyvének felülvizsgálatára, a hibák javítására Olay, a VKM IV. ügyosztályának vezetője számos intézkedést sürgetett.

A 668-as doboz „cseh és tót” tankönyvrevíziós iratanyagából ismert Helena C. Schott Czechoslovakia c. könyvének revíziója, vagy a román tankönyvek iratcsomó tartalmazza Barabás Endre „Adatok a romániai tankönyvek szelleméhez” c. 119 oldalas elemzését. A szerző tizenöt forgalomban lévő tankönyvet vett górcső alá, köztük Nicolae Jorga bukaresti történész „Istoria Romanilor” tankönyvét, mely a középiskolák IV. és VII. osztályai számára készült, az iskolai történelmi tankönyvirodalom alapforrásának tekintették, és a kormányhatóságilag engedélyezett tankönyvek közé tartozott. Barabás, aki Jorga professzort az egyik legnagyobb és legkitartóbb háborús uszítónak tartotta, részletesen idézi a román szerző

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

magyarellenességet és gyűlöletet szító sorait („Zsigmond király gazember módjára viselkedő magyarjai”, „a mocsárba fulladt semmirevaló II-ik Lajos”, „Báthori Zsigmond a szégyenletes szószegő” stb.)²³ A VKM levéltári iratanyaga természetesen mindazon országokkal kapcsolatos tankönyvrevíziós munkákat őrizi, mely országokkal e kérdésben Magyarország kapcsolatban állt. Így a 668-as dobozban megtalálhatók például a „cseh és tót”, a finn és észt, a francia, az izlandi, a jugoszláv, a német, az osztrák, a román, az olasz vagy a spanyol tankönyvekkel kapcsolatos iratanyagok. A 667-es doboz őrizi a brit, az amerikai és a belga tankönyvekkel, valamint a különféle országokkal kötött kulturális egyezményekkel kapcsolatos információkat is.

Tankönyvbírálati munkák

A tanügyi szervezetek mellett egyéni vállalkozásokról is beszámolhatunk. Jelentős a száma a külföldi tankönyvekről szóló bírálatoknak. Tekintsük át a fontosabb szakmunkákat! A Magyar Paedagogia hasábjain nagyobb lélegzetű elemzést írt Tas József.²⁴ A szerző angol, amerikai és norvég tankönyvek Magyarországról írt téves megállapításait kereste. Olay 1929-es nyári szabadsága alkalmával francia tankönyveket vizsgált, elemzését „Magyarország a francia tankönyvek torzító tükrében” c. tanulmányában tette közzé 1931-ben. Ugyancsak Olay tekintette át az utódállamok tankönyveit, kutatásának eredménye „Osztrák áfium” címen jelent meg 1930-ban a Nagymagyarország hasábjain. Leginkább idézett munkája, a Magyarország a külföldi tankönyvekben. Adalékok a tankönyvek nemzetközi revíziójához címmel, a Magyar Nemzeti Szövetség kiadásában 1933-ban látott napvilágot. A fent már említett UNESCO kiadványok, így az 1949-es, továbbá egy olasz nyelven megjelent 1952-es munka is csupán egy magyar nyelvű szakmunkára hivatkozik előszeretettel: Olay Ferencnek, a VKM egykori osztálytanácsosának az 1933-as magyar nyelvű kiadványára. Domanovszky Sándor mellett a hazai tankönyvrevíziós mozgalom másik legjelentősebb képviselője, a tudományos és kulturális adminisztrációban szerepet vállaló Olay Ferenc volt.²⁵

Pechány Adolf szlovák iskolákban használt történelem, földrajz és olvasókönyveket tekintett át, munkája a Magyar Nemzeti Szövetség kiadásában látott napvilágot.²⁶ Dezső Lipót királyi tanfelügyelő külföldi földrajz tankönyveket

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

elemzett. Írása 1928-ban jelent meg.²⁷ A hazai tankönyvrevíziós mozgalom történeti forrásai között tartjuk számon a Magyar Paedagogiai Társaság rendes ülésein elhangzott előadásokat is.

Jelen írás a két háború közötti nemzetközi tankönyvrevíziós mozgalom magyarországi vonatkozásainak gazdag forrásanyagát mutatta be. Csak reméljük, hogy e vaskos levéltári és kéziratári iratanyag más hazai és külföldi kutatóknak is felkelti a téma iránti érdeklődését.

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

JEGYZETEK

1. *School Text-Book Revision and International Understanding* (1933). Paris, International Institute of Intellectual Cooperation. 2nd. rev. Ed.
2. *Handbook for the improvement of textbook and teaching materials* (1949). UNESCO, Páris. LA REFORMA DE LOS MANUALES ESCOLARES Y DEL MATERIAL DE ENSEÑANZA CÓMO PONERLOS AL SERVICIO DE LA COMPRESION INTERNACIONAL. U N E S C O / Acabose de imprimir el 30 de junio de 1951 en la imprenta Lahure, Paris por la Organización de las Naciones Unidas para la Educación la Ciencia y la Cultura, 19, avenue Kléber, París Unesco. Publicación 992 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000630/063011so.pdf>)
3. Különösen figyelemre méltó PINGEL, Falk (2010): *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision. 2nd revised and updated edition*. Paris/Braunschweig c. munkája. Ld. még az intézet folyóiratának vonatkozó számát: *Journal of Educational Media, Memory, and Society*. Volume 2. (2010) Issue 2. Contextualizing School Textbook Revision.
4. DÁRDAI Ágnes (2002): *A tankönyvkutatás alapjai*. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 26-31. F. DÁRDAI Ágnes (2006): Tankönyvek a társadalmi-politikai érdekek kereszttüzében. In.: *Történelmi megismerés-történelmi gondolkodás*. II. kötet. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara és a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozatának kiadványa. Budapest, 8-41.
5. ALBERT B. Gábor (2008): A magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom a két világháború között. *Századok*. 142. évf. 63-78. ALBERT B. Gábor (2010/a): „Különös súlyt helyezek”. (Domanovszky Sándor felterjesztése Klebelsberg Kunónak a magyar történeti tankönyvek szelleméről szerkesztendő memorandum tárgyában.) *Történelemtanítás (XLV.) Új folyam I.* 2. szám 2010. május. ALBERT B. Gábor (2010/b): Történeti oktatás, tankönyvvügy, tankönyvrevízió. A CISH 1929-es velencei tanácskozása. *Iskolakultúra, XX. évfolyam. 2010 október*. ALBERT B. Gábor (2010/c): A tankönyv-diplomácia cselekvéstere a két világháború közötti hazai tankönyvrevíziós mozgalomban. In.: *Új kutatások a neveléstudományokban*. 2009. Aula Kiadó, Budapest. ALBERT B. Gábor (2011): Domanovszky Sándor és a hazai tankönyvrevíziós mozgalom intézményesülése. *Történelemtanítás (XLVI.) Új folyam II.* 1. szám 2011. március.
6. Casares spanyol diplomata nevéhez kapcsolódó tervezet. A Casares javaslatról és annak 1932-es módosításáról ld. DÁRDAI Ágnes (2002): *A tankönyvkutatás alapjai*. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 28-29.
7. HORVÁTH Jenő (1926): Tankönyveink a háború alatt és után. 1914-1925. (Jelentés a Carnegie-alap részére). *Magyar Paedagogia*, 35. évf. 1-3. sz. 12-29.
8. Domanovszkyt, mint a nemzetközi történészbizottság legbefolyásosabb szervezőjét méltatja Glatz is, „s így utal tevékenységére elismeréssel a Nemzetközi Bizottság történeti összefoglalója is.” (GLATZ, 1990. 227.) Ld.: GLATZ Ferenc (1990): Egy Habsburg nádor a magyar történetírásban (Domanovszky Sándor: József nádor iratai című kézirat művének kiadása 1988-ban) In.: *Történetírás korszakváltásban*. Gondolat, Budapest, 226-262.
9. ERDMANN, Karl Dietrich (1987): *Die Ökumene der Historiker. Geschichte der Internationalen Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques*. Vandenhoeck & Ruperecht in Göttingen.
10. ERDMANN, Karl Dietrich (2005): *Toward a Global Community of Historians. The International Historical Congresses and the International Committee of Historical Sciences. 1898-2000*. Berghahn Books. New York-Oxford.
11. Report on nationalism in history textbooks. Prepared and compiled by the working committee of a special commission on education. Stockholm. A.-B. Magn. Bergvallas Förlag. Stockholm. 1928. Ed. Wilhelm Carlgren.

Albert B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai

12. Hungary. Magyarország. Verfasser des Berichts: Dr Ödön Szelényi. Debreczin. 165-175. In.: Report on nationalism in history textbooks. Prepared and compiled by the working committee of a special commission on education. Stockholm. A.-B. Magn. Bergvallas Förlag. Stockholm. 1928. Ed. Wilhelm Carlgren.
13. CHOBODICZKY Alajos (1932): L' enseignement de l' histoire dans les écoles primaires hongroises. Bulletin of the International Committee of Historical Sciences. 17. sz. 579-589.
14. MTAK Kézirattár, Ms 4520/1-264
15. OKT 1923. november 27-i, 1924. március 18-i ülések jegyzőkönyvei. OPKM.
16. MTAK Kézirattár, Ms 4532/27
17. *Bemerkungen. Zu F. Loubal Kritik der magyarischen Lehrbücher, erschienen im I. Band des Raport on nationalism in history textbooks, Stokholm, 1928.* MTAK Kézirattár, Ms 4519/65. 68-76.
18. Ld. Nemzetközi kongresszusokkal, kongresszusi és ált. nemzetközi kiadványok szerkesztőbizottsági tevékenységével kapcsolatos iratok és nyomtatványok. OSZK Kézirattár. Fond 116/128-116/189).
19. MTAK Kézirattár K 1598 Régi Akadémiai Levéltár Comission Internationale de Cooperation Intellectuelle Magyar Nemzeti Bizottsága jegyzőkönyvei; MTAK Kézirattár, K. 1599. Régi Akadémiai Levéltár Comission Internationale de Cooperation Intellectuelle Magyar Nemzeti Bizottsága Külföldi Tankönyvügyi Albizottsága jegyzőkönyvei.
20. MTAK Kézirattár Ms 4517/65-135
21. MTAK Kézirattár K 1598. C.I.de C.I. MNB jegyzőkönyvek. Fináczy 1932. október 23-i kelt előterjesztése az MNB-hez
22. MOL K 636 Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1932-1936 évkör 65-14. tétele (Külföldi tankönyvek revíziója)
23. MOL K 636-1932-1936-65-14. 668 doboz 18. poz. Román tankönyvek. Barabás, 1930
24. TAS József (1928): Mit tanítanak Magyarországról a külföld iskoláiban? *Magyar Paedagogia*, 37. évf. 1-2. sz. 143-154.
25. Fontosabb munkái: OLAY Ferenc (1932a): A tankönyvek nemzetközi revíziója. *Néptanítók Lapja*, 1932. november 15. 905-907. OLAY Ferenc (1933): *Magyarország a külföldi tankönyvekben. Adalékok a tankönyvek nemzetközi revíziójához.* Magyar Nemzeti Szövetség, Budapest. 102. OLAY Ferenc (1930a): Osztrák áfium. Az elszakított Magyarország tankönyvei – rólunk. *Nagymagyarország.* OLAY Ferenc (1929): Felvilágosító propaganda indul a külföldi tankönyveknek Magyarországról szóló tévedései ellen. *Budapesti Hírlap*, IX. 15. p. OLAY Ferenc (1929): Francia tankönyvek. *Nemzeti Újság*, XI. 14. OLAY Ferenc (1929): Még egyszer a francia tankönyvekről. *Budapesti Hírlap*,. X. 20. OLAY Ferenc (1932b): Métélyhintés a román tankönyvekben. *Magyar Külpolitika*, dec. OLAY Ferenc (1930b): Az ősmagyarok Frankhonban. Rossz és jóindulatú történetírás. *Nagymagyarország*, jan. 1. OLAY Ferenc (1932c): *Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában.* Bp.
26. PECHÁNY Adolf (1929): *Mit tanítanak a felvidéki iskolákban?* Budapest, Magyar Nemzeti Szövetség.
27. DEZSŐ Lipót (1928): *Külföldi furcsaságok Magyarországról. Mit tanítanak rólunk a külföldi iskolákban?* Szombathely, Dunántúli Nyomdavidálat Rt.

ABSTRACT

Albert B., Gábor

The Historical Sources for Research of the Hungarian Textbook Revision Movement Between the Two World Wars

A number of international teaching affairs and other organisations were established after World War I in the interest of editing textbooks in an even-handed spirit and eliminating representations that were misshapen or damaging to other peoples. The starting point for a review of the international textbook revision movement between the two world wars is the 1932 French version and the expanded 1933 English version of a report on the collected work of the International Institute of Intellectual Cooperation entitled "School text-book revision and international understanding", a period document seen from today, as well as UNESCO publications that are indispensable to the further processing of the topic. A mention among the international professional literature produced lately is earned by the writings of the staff of the research institute in Braunschweig. It is great news that an overview of the international textbook revision movement can be read in Hungarian, too, thanks to Ágnes Dárdai. Although a number of smaller studies have been published on the Hungarian textbook revision movement during the two world wars, an expansive, systematic-historical digest of the entire topic has not been made up to the present day, in spite of the richness of the historical source materials that are available. It is an overview of this source material that we attempt.